

Albert Rossich

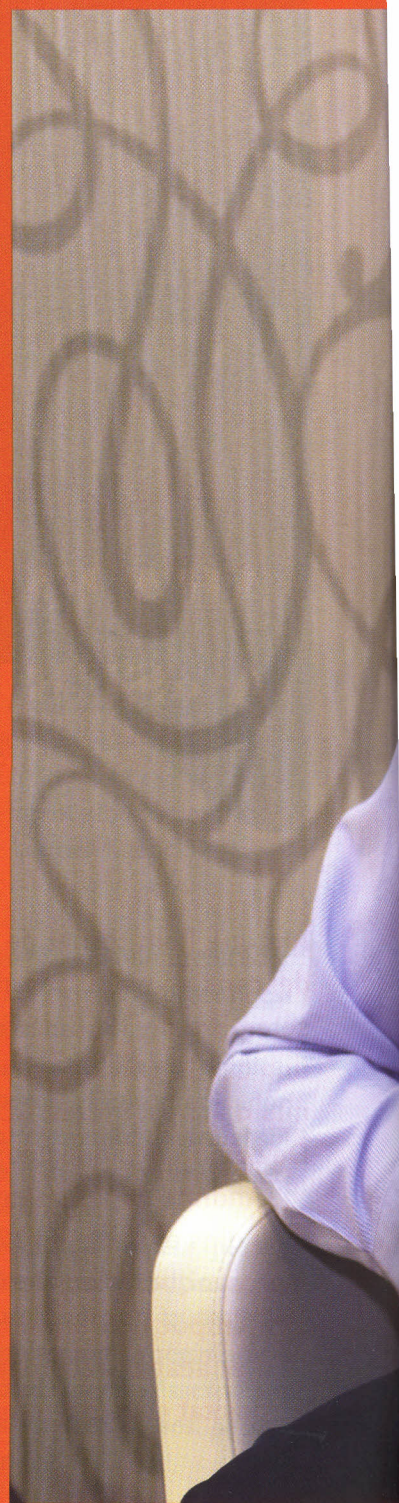
il·luminant les ombres

per Miquel-Lluís Muntané

El mes de desembre de 1986, la «Revista de Catalunya» publicava un article titulat «El Barroc català. Una descoberta tardana», l'eix del qual era la proposta, ben argumentada, de revisitar amb una mirada nova la literatura en llengua catalana d'una època llarguíssima que la historiografia romàntica havia arraconat al calaix dels mals endreços sota l'epítet pejoratiu de Decadència. Qui signava aquell text, agosarat i lúcid, era el jove filòleg Albert Rossich i Estragó, nascut l'any 1952 a la ciutat dels quatre rius.

Trenta anys més tard —o sigui, ara—, parlar de Rossich és fer-ho d'un intel·lectual de referència en el seu camp: catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat de Girona, membre de la Secció Francesc Eiximenis de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes d'aquesta mateixa Universitat, director de la «Col·lecció Philologica» de l'editorial Vitel·la, membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i autor d'un gran nombre de publicacions especialitzades. Pel que fa a la investigació sobre la literatura catalana dels segles XVII i XVIII, els seus treballs —i els d'alguns deixebles i col·laboradors seus— han contribuït notablement a fer claror sobre un període que havia estat poc i mal estudiat.

No obstant això, aquest paladí dels nostres poetes barrocs continua sent el mateix d'abans, el de sempre: senzill, bon conversador, amb un posat vagament distret i un punt de sornegueria sempre incorporat, el mateix que el porta a dir al fotògraf: «No sóc gaire fotogènic, però et faig confiança.» El mateix que el fa amanir amb anècdotes i excursos enginyosos un discurs savi, ric de contingut, amb el qual una tarda de primavera, proveït d'un bon whisky escocès, el doctor Albert Rossich va anar enfilant les seves reflexions per als lectors de «Serra d'Or».

(Fotos: Luis Muñoz)

«Aquells homes de lletres del XIX [...] acaben convertint els segles XVI, XVII i XVIII en un període d'obscuritat i li posen l'etiqueta de Decadència.»

Com es va esdevenir la teva especialització en literatura catalana de l'edat moderna?

Jo havia estudiat les carreres de lletres i dret, però la meva vocació era, clarament, la filologia. M'hauria agradat dedicar-me només a la recerca en llengua o literatura, però això era impossible. El 1972 em vaig apuntar als cursos dels Estudis Universitaris Catalans, i allà en Jordi Carbonell em va fer conèixer un tractat de preceptiva poètica anomenat *Parnàs català*, i el vaig trobar molt interessant perquè, en una època en què se suposava que hi havia poca literatura, resulta que existia un tractat per a ensenyar a fer versos en català! Després vaig saber que no era l'únic. Això trencava

bastants esquemes, i encara més quan veies que aquest curs de preceptiva poètica l'explicaven a la universitat a començament del segle XVIII, la qual cosa contrastava bastant amb la imatge que aquesta era una època de crisi d'autors en català. L'edició i l'estudi d'aquesta preceptiva va ser la meua tesi de llicenciatura. Llavors em va sorgir la possibilitat de fer classes al Col·legi Universitari de Girona, i en Joaquim Molas em va fer veure que existia un buit en la docència i en la investigació, que era la literatura catalana de l'edat moderna. Com que el tema m'interessava, i ja havia fet la tesina sobre aquesta època, m'hi vaig llançar, i em vaig plantejar de treballar, com a tesi doctoral, la poesia catalana del Barroc. En la meua ingenuïtat d'aquells anys, vaig pensar que la tesi podria consistir en l'edició de tota la poesia catalana barroca, però aviat em vaig adonar que hi havia milers de composicions i vaig començar a prendre consciència de la veritable dimensió de la literatura catalana d'aquesta època i de les dificultats del projecte i, per tant, de la molta feina que hi havia per fer.

I d'on creus que ve, aquesta prevenció que encara existeix, a casa nostra, respecte de l'estètica barroca?

Aquí es barregen molts factors. Hi ha el fet que un moviment literari molt potent, a la segona meitat del segle XIX, com és la Renaixença, va reaccionar contra la literatura catalana del Barroc perquè consideraven que era decadent, que estava castellanitzada, que no reflectia l'autèntic geni creador dels poetes, que era immoral... I aquest prejudici va acabar comportant el desconeixement de tota aquesta producció i va derivar en la idea que no hi havia producció literària. A més, aquells homes de lletres del XIX cada vegada eixamplaven més el temps de la suposada crisi: primer diuen que va ser al segle XVIII, després hi afegeixen el XVII, després el XVI... i l'acaben convertint en un període d'obscuritat de tres segles i li posen l'etiqueta de Decadència. I l'analitzaven amb uns arguments, com la castellanització de la llengua o l'existència d'autors catalans que escrivia en castellà, que es podrien aplicar perfectament a l'actualitat. Encara que avui no ens ho sembli, els inicis de la Renaixença són l'època de crisi més profunda de la literatura catalana, perquè és precisament a mitjan segle XIX quan la llengua i la literatura catalanes es troben en una situació més fràgil. Aquest error interpretatiu ha estat perjudicial i ha produït una visió de la història de la literatura catalana completament desenfocada, perquè si alguna

«Encara que avui no ens ho sembli, els inicis de la Renaixença són l'època de crisi més profunda de la literatura catalana.»

cosa caracteritza aquesta història és precisament la seva continuïtat. Si avui hi ha encara literatura catalana és perquè no se n'ha interromput mai el conreu. Nosaltres proposem estudiar la literatura de l'edat moderna com fan totes les altres literatures, seguint els diferents corrents estètics: Renaixement, Barroc, Rococó, Neoclassicisme... En l'actualitat, el terme «Decadència» està desacreditat i això està bé, perquè responia a un prejudici que distorsionava l'anàlisi de les obres de l'època; però el malentès no està resolt del tot, perquè en l'imaginari català encara hi ha un període que, pel que fa a la qualitat literària, sembla estar sota sospita i s'analitza amb uns ulls diferents de tots els altres.

Així doncs, si ens cal reformular el concepte de Decadència, també hauríem de reformular el de Renaixença?

Sí, és clar. Avui dia, els manuals escolars encara expliquen la Renaixença a partir del poema «La pàtria», de l'Aribau, que, per cert, no era un poema patriòtic, sinó de circumstàncies i, a més, escrit en català arcaic, a manera d'un joc retòric. Aquest és el fil que va portar a presentar les obres romàntiques que anaven sorgint al llarg del XIX com una mena de baules d'un moviment restaurador que d'entrada no era tal, perquè el ressorgiment de la llengua no es produeix fins més tard, sobretot a partir dels Jocs Florals restaurats el 1859. De fet, les persones que van iniciar aquest camí —amb algunes excepcions, com Rubió i Ors— eren bastant castellanitzades literàriament i desconeixien força la tradició; per això s'imaginaven que darrere seu hi havia un gran buit, quan el que hi havia era una continuïtat molt més important del que ells es pensaven.

I ja que parlem de marcs conceptuals, crec que hi ha també un altre error interpretatiu que convindria repensar, que és haver fracturat l'origen de la literatura catalana, que neix de costat amb la literatura dels trobadors. En els inicis, la llengua i la literatura catalanes

—la poesia, sobretot— comparteixen la vitalitat de tot el món occità, i aquesta consciència que provenim del mateix món es manté ininterrompudament fins al darrer quart del segle XIX, quan comença a aparèixer la idea que el català i l'occità són llengües diferents des del seu origen, i això fa que avui interpretem els escriptors catalans que escriuen en provençal com si ho fessin en una llengua estrangera, però l'occità dels trobadors era una llengua literària compartida. Tan compartida que els primers romanistes, quan analitzen la llengua d'oc, diuen que on aquesta llengua s'ha mantingut més pura és a Catalunya. I, de fet, el nom de llemosí aplicat al català durant molt temps remetia en darrer terme a aquests orígens comuns. Aquesta creença va contribuir a mantenir la defensa del català durant tota l'edat moderna, i, arribats a la Renaixença, sense aquesta consciència de l'origen comú de la literatura catalana i l'occitana no s'explicarien ni els Jocs Florals ni la defensa que es fa del català com la primera de les llengües romàniques i amb una qualitat literària extraordinària.

De tots aquests anys d'investigació, quins han estat els assoliments més destacats o dels quals et sents més satisfet?

Suposo que he contribuït una mica a desfer el prejudici que, al llarg de tres segles, els territoris de llengua catalana no havien donat cap fruit literari que valgués la pena. Quant a realitzacions concretes, s'han començat a analitzar les obres d'alguns dels autors més destacats del període, com per exemple Francesc Vicent Garcia, Francesc Fontanella, Agustí Eura, Joan Ramis... Són fites que s'han anat aconseguint a poc a poc. Hi hauríem d'afegir les contribucions dels professors d'altres universitats, especialment dels valencians.

Ara, amb un equip de la Universitat de Girona, coordinat per en Pep Valsalobre, estem enllestitint una edició crítica de l'obra completa de Fontanella aprofitant les possibilitats que ens ofereixen les noves tecnologies per posar a la xarxa totes les variants de les edicions i publicar els textos més esponjats, amb les notes interpretatives adequades. Un cop completada aquesta edició, tenim el projecte de fer el mateix amb Garcia, i amb això tindrem editades, en versions fiables, les obres dels nostres dos escriptors més importants del Barroc.

Què li diries a un ciutadà mitjà del nostre país, que no ha llegit mai res de la literatura catalana moderna, per engrescar-lo a conèixer-la?

Doncs, per exemple, recomanar-li que comencés llegint els versos retòrics i elegants d'una antologia de Francesc Fontanella que ha aparegut fa poc. O la poesia satírica de Francesc Vicent Garcia, molt vinculada a la mentalitat escèptica del Barroc, que és una poesia antiingènua, divertida i, sobretot, que manté una vigència sorprenent. S'ha de tenir present que el recurs a l'erotisme i l'escatologia que de vegades fa servir Garcia és un dels instruments dels escriptors barrocs —també els castellans i els d'altres llengües— per a denunciar les aparences, els enganys de l'amor, la relativitat de la bellesa... En aquesta línia, jo vaig publicar l'any 1985 una *Antologia de la poesia eròtica i pornogràfica catalana del segle XVII*, amb la intenció de contribuir a trencar l'estigma que només és una literatura per a erudits, ja que també admet una lectura lúdica i amb molta eficàcia. La literatura del Barroc es pot llegir com qualsevol lector culte llegiria els seus clàssics, no per estudiar-la, només, sinó per gaudir-ne.

Parlem una mica de la «Col·lecció Philologica» que dirigeixes a l'editorial Vitel·la. Com va sorgir aquest projecte i com s'ha desenvolupat?

Vitel·la és una editorial de Belcaire d'Empordà, dirigida per la Gemma Garcia, amb l'objectiu de publicar obres escollides i editades amb bon gust. Una de les seves col·leccions és «Philologica», dedicada a divulgar textos inèdits o poc coneguts. Vam començar publicant una antologia de la poesia barroca i després vam editar un llibre d'un poeta ignorat de començaments del segle XIX que es diu Marià Torrent i Vinyas titulat *La musa vigatana*; també vam treure *Speculum al foder*, un tractat medieval sobre el coit, i l'*Arminda* de Joan Ramis, entre d'altres; i ara tenim en projecte l'edició d'un estudi d'August Rafanell sobre la poesia catalana de la Primera Guerra Mundial, incloent-hi els autors de la Catalunya del Nord que, com a territori francès, la van viure d'una manera molt directa, i això es reflecteix en la diversitat dels textos.

Quins són, des de la teva experiència, els avantatges i els inconvenients de treballar en una universitat petita?

És evident que una universitat gran disposa de més possibilitats, però les universitats petites poden aprofitar per a treballar aspectes concrets i intentar, amb això, generar uns quants àmbits d'excel·lència. Les universitats perifèriques han estat molt útils, històricament, i ho continuen sent, perquè fan possible, en determinades zones del país, una esplendor cultural que sense elles no es donaria. Per a una ciutat mitjana, disposar d'una universitat és molt avantatjós. Això no vol dir que no es puguin replantejar alguns aspectes del mapa universitari català per evitar redundàncies. Es tracta de fer les coses bé i de tenir en compte tots els aspectes: el benefici social que aporten, la utilitat per al territori, el factor de la proximitat que afavoreix les possibilitats de molts joves d'accedir als estudis universitaris...

Com valoren el moment actual dels estudis filològics a la universitat?

En general, no és el millor moment per als estudis humanístics, i els professors, de vegades, pateixen un cert desànim. Som en un moment de canvis profunds: els hàbits de lectura, alguns paradigmes de l'ensenyament, el paper de la literatura en la societat... I el nivell cultural mitjà dels estudiants que accedeixen a la universitat tampoc no és el mateix d'unes quan-

tes dècades enrere. Amb tot plegat, massa sovint es produeix una desconexió entre professor i alumne: el professor dóna per descomptat que els estudiants tenen una informació o una vivència que en realitat no tenen. I els professors, de vegades, encara ensenyem amb uns paràmetres superats, com si la principal font d'informació de les nostres disciplines fossin les antigues classes magistrals. Ens trobem en un procés de transformació, però jo sóc partidari que, sense deixar de tenir en compte els canvis sociològics, siguem capaços de mantenir un rigor en el camp de la filologia. Pel que fa als estudiants que dubten de dedicar-se a la filologia catalana, hi ha una dada que val la pena d'assenyalar: l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes va aparèixer als instituts amb la democràcia, i això va fer que hi entressin molts professors, la majoria dels quals eren força joves. Ara, molts d'aquells s'han jubilat o els falta poc temps per jubilar-se, amb la qual cosa tornarà a haver-hi més oportunitats de feina per als joves graduats d'ara.

Tenint en compte l'espai que ocupa l'apartat de cultura en el programa dels partits polítics i el pressupost per a cultura de les administracions, hem de concloure que als polítics els interessa poc la cultura?

Els polítics tendeixen a buscar un rendiment immediat, i el foment de la cultura, més enllà d'actes puntuals com poden ser la inauguració d'una gran exposició, requereix inversions a llarg termini que segurament són poc lluïdes en termes polítics. Des del món de la cultura s'ha de lluitar per fer present aquesta necessitat. En realitat, la cultura presenta moltes variables, des dels creadors fins als consumidors, els creadors emergents i els creadors consagrats... i cada col·lectiu té unes necessitats específiques. També és cert que, socialment, encara és massa estès el prejudici que la cultura és una mena de luxe del qual podem prescindir fàcilment en temps de crisi, sense adonar-nos que és un instrument fonamental per al benestar de la gent i per al progrés d'un país i la seva projecció exterior.

Quina percepció tens de la situació actual de la llengua catalana?

En algun moment va semblar que la pura despenalització i la immersió lingüística permetrien al català recuperar la normalitat, però ja s'ha vist que no és així i que s'han d'aplicar algunes mesures de discriminació positiva. L'eina més important per a la bona salut de la llengua és la possibilitat de poder legislar en llibertat.

L'objectiu ha de ser que el català sigui la llengua de comunicació preferent a Catalunya, perquè, si no ho és a Catalunya, on ho serà? És clar que això s'ha de fer sense que ningú no se senti perjudicat en la seva legítima opció d'expressar-se en la llengua que vulgui, però és indiscutible que, des de fa molts i molts anys, hi ha hagut un desequilibri contrari al català, i aquesta situació s'ha de corregir. La situació del català és més greu del que a vegades es pensa, i sovint no analitzem d'una manera prou afinada les dades demoscòpiques que coneixem.

I, atès que ets membre de l'Institut d'Estudis Catalans —per bé que de la Secció Històrico-Arqueològica, que s'ocupa de la literatura—, què en penses de les crítiques que rep en relació amb la llengua? Com bé saps, hi ha sectors que acusen l'IEC de ser massa permissiu, mentre hi ha qui l'acusa de tot el contrari...

Crec que ens enfrontem a problemes molt greus; no tan sols tenim unes interferències perilloses —del castellà, per descomptat, però també d'altres idiomes— que condicionen la llengua que es fa servir, sinó que som

en una mena de situació inestable pel que fa a l'ús, i tot plegat fa molt complicada la feina de l'Institut. Segur que en algunes coses l'encerta i en d'altres no tant, però em sembla que hi ha un aspecte més important que el model de llengua, que és l'ús social, i això queda fora de l'abast del que pugui arbitrar l'IEC en matèria lingüística, perquè és responsabilitat dels ciutadans. La batalla del model de llengua té importància, però la batalla absolutament decisiva és la de l'ús, perquè la qualitat es pot anar millorant, però si se'n perd l'ús, es perd tot.

«El foment de la cultura requereix inversions a llarg termini que segurament són poc fluïdes en termes polítics.»

«L'eina més important per a la bona salut de la llengua és la possibilitat de poder legislar en llibertat.»

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

**SERRA
D'OR**

SUBSCRIPCIÓ PER A UN ANY (11 NÚMEROS)

Nom i cognoms..... adreça.....

..... codi postal població

telèfon..... NIF..... correu electrònic.....

Se subscriu a SERRA D'OR a partir del mes de de l'any amb la quota anual de 59 €, Europa: 79 €, * resta del món: 125 €, que pagarà per:

☐ Taló bancari adjunt

☐ Pagament amb targeta de crèdit: Data de caducitat..... /

☐ Domiciliació bancària: Banc/Caixa

Entitat

Oficina

DC

Compte

*s'aplicarà l'IVA als països de la CEE

Signatura

També us hi podeu subscriure al web www.pamsa.cat

Les dades personals indicades en aquesta butlleta s'inclouran en un fitxer de dades personals de subscripcions de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, S.A. (PAMSA) i seran utilitzades per a gestionar la vostra subscripció i mantenir-vos informat de les activitats de PAMSA o per a oferir-vos accions comercials relacionades amb l'edició de revistes, llibres i altres publicacions de la nostra editorial. En qualsevol moment podreu exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació o d'oposició previstos a la Llei Orgànica de Protecció de Dades Personals 15/1999 de 13 de desembre, mitjançant escrit a l'adreça de PAMSA, Ausiàs Marc 92-98, 08013 Barcelona, o per correu electrònic a l'adreça pamsa@pamsa.cat.